

اصول مؤفقیت در طلبگی از منظر دین اسلام

سمیه الله ویردی^۱

چکیده

اصول رسالت و سنت پیامبران و ائمه (علیهم‌السلام)، هدایت و تعلیم مردم به سوی ارزش‌های الهی می‌باشد که در آیات و روایات زیادی این مسئله بیان گردیده است. پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و ائمه معصومین (علیهم‌السلام) برای امر هدایت و تعلیم علاوه بر اقدام شخصی، شاگردانی را تربیت می‌کردند و پس از تعلیم این شاگردان به مناطق خود بر می‌گشتند و به بیان معارف اسلام و هدایت و تعلیم مردم می‌پرداختند. این وظیفه خطیر در عصر غیبت بر عهده فقها، علما و طلاب است. طلبه برای انجام این مسئولیت سنگین و مؤفقیت در امر هدایت و تعلیم مردم با توجه به رهنمودهای قرآن و روایات نیازمند به اصول و ملاک‌هایی است. لذا نگارنده با روش کتابخانه‌ای و رویکرد توصیفی به بیان این اصول مؤفقیت در طلبگی با توجه به آیات و روایات پرداخته است.

یافته نگارنده در انجام این تحقیق؛ اخلاص، تواضع، استقامت، شجاعت، نرم خویی و ملایمت در گفتار می‌باشد، که سعی دارد در این مقاله به این موارد بپردازد.

واژگان کلیدی: اصل، مؤفقیت، طلبه، دین اسلام.

^۱. طلبه سطح ۲، حوزه علمیه فاطمه الزهراء شهرستان بیجار، somayehallhwrdy@gmail.com.

مقدمه

انسان از زمانی که پا به عرصه‌ی وجود می‌نهد به دنبال شناخت و وصول به مؤفقیت است. البته روحیه توفیق طلبی ذاتی انسان است. موضوع مؤفقیت هر چند از نظر مفهومی کاملاً واضح و روشن و از بدیهیات است؛ اما از نظر مصداقی بسیار پیچیده و مبهم بوده است به گونه‌ای که هر گروه و صنفی مؤفقیت را در چیزی می‌داند. یکی سعادت و مؤفقیت را در آرامش جسمی و دیگری در آرامش روحی و مکتبی مؤفقیت را تقرب به ذات الله و مکتب دیگر در دوری جستن از دین خدا دانسته‌اند و اما طلبه، به عنوان یک شخصیت حقوقی و صنفی اجتماع انسان‌ها به دنبال مؤفقیت و کمال صنفی خود است. و از آنجایی که نیاکان صنفی طلبه، انبیاء و اولیاء هستند، وظایفی که آن‌ها بر دوش داشته‌اند و خدمتی که آن‌ها در جامعه انجام می‌داده‌اند، طلبه در شرایط امروز به عهده گرفته است و هدف او است. برای مؤفقیت و رسیدن به این هدف نیازمند شناخت و آشنایی با اصولی است که او را در این راه کمک و هدایت کند. در همین راستا بهترین منبع برای شناخت اصول مؤفقیت در طلبگی، قرآن کریم و بررسی و الگوگیری از زندگی و سیره‌ی انبیاء و اولیاء می‌باشد. مؤفقیت طلبه را به لحاظ بعد کمالات انسانی می‌توان در ابعادی مانند؛ اخلاق، معنویت و تهذیب و در بعد اهداف صنفی به لحاظ راهکارهای توفیق در ترویج و گسترش دین و دینداری مورد بررسی قرار داد.

براساس اهمیت فوق، در رابطه با موضوع تحقیق، آثاری به رشته تحریر درآمده است که به برخی اشاره شده است:

۱. کتاب «اسرار مؤفقیت»، به قلم سید مرتضی مجتهدی سیستانی. نویسنده در این مقاله به بیان تحول فکری کامیابی و مؤفقیت به صورت استفاده از روایات پرداخته است.

۲. کتاب «درآمدی بر زی طلبگی»، نوشته محمد عالم زاده نور. نویسنده در این مقاله، درباره‌ی زی طلبگی یا زی روحانیت، سخن از ظواهر، بروزات بیرونی و تجلیات اجتماعی حیات طلبگی سخن گفته و از هنجارهای حاکم بر سیمای مشهود فرد روحانی در منظر دیگران کاوش می‌کند.

۳. پایان‌نامه‌ی «راهکارهای مؤفقیت از منظر قرآن»، به قلم محبوبه محمد رضا خانی. که به بیان چگونگی رسیدن به مؤفقیت با توجه به آیات قرآن پرداخته است.

۴. پایان‌نامه‌ی «راههای کسب مؤفقیت از منظر امام علی (علیه السلام) و ارائه الگویی برای تربیت اجتماعی براساس آن»، به قلم صبیله عباسی اقم قلعه. به بیان راههای مؤفقیت برای همه انسان‌ها با توجه به سخنان امام علی (علیه السلام) می‌پردازد.

۵. مقاله‌ی «رمز مؤفقیت در تبلیغ»، به قلم محمد کرتی. به بررسی رمز مؤفقیت طلبه در تبلیغ با توجّه به آیات قرآن پرداخته است.

۶. مقاله‌ی «شاخصه‌های تبلیغ دین در سیره پیامبران و اهل بیت»، به قلم مرضیه قنبری. به بیان شاخصه‌های یک طلبه در تبلیغ دین در زندگی پیامبران و اهل بیت به صورت روایی پرداخته است.

با بررسی در پیشینه‌های فوق، وجه امتیاز مقاله حاضر با تحقیقات انجام شده در این است: در تحقیقاتی که صورت گرفته به بیان اصول مؤفقیت برای همه به صورت مشترک پرداخته شده است و یا در برخی فقط به آیات قرآن استناد شده و در برخی دیگر به روایات و برخی تنها به بخشی از ابعاد طلبگی پرداخته شده است. ولی مقاله حاضر اصول مؤفقیت را در همه‌ی ابعاد طلبگی و با استناد به آیات و روایات به صورت جامع مورد بررسی قرار می‌دهد.

طلبه امروز رهبر دینی و پیشوای فکری فردای جامعه است و الگو و در مرکز توجّه مردم است. از این رو، اهمّیت این مسئله روشن می‌گردد و نیازمندی به شاخصه‌هایی برای رسیدن و مؤفقیت برای این امر ضرورت پیدا می‌کند. تحقیق حاضر در صدد پاسخ به این سؤال است که؛ اصول مؤفقیت در طلبگی از منظر اسلام چیست؟ یافتن این اصول با مراجعه به آیات و روایات هدف محوری پژوهش حاضر است.

۱. مفهوم شناسی

قبل از پرداختن به بحث اصلی مقاله، لازم است واژه‌های مرتبط معنا شود.

۱-۱. اصول

جمع اصل است و در لغت به معنای، بنیاد هر چیزی و هر آنچه وجود آن چیز بسته به وی باشد، بیخ و بنیاد، بن هر چیزی، ریشه و بن، مجازاً اساس و پایه کار. مقابل فرع نیز آورده شده است.^۱ و در اصطلاح عبارت است از؛ تکیه‌گاه‌های نظری که از عوامل موجود در حیات استخراج شده و هم آن را به عنوان ملاک عمل باید در نظر گرفت^۲

۱-۲. مؤفقت

در لغت به معنای؛ کامروایی، کامیابی، پیروزی، سعادت‌مندی، بهره‌مندی ذکر شده است.^۳ و در جای دیگر از ریشه وفق در اصل به معنای موافقت است.^۴ و در اصطلاح؛ نیل رضایت بخش به هدف تعریف شده است.^۵ با توجه به تعاریف بالا می‌توان نتیجه گرفته که ملاک عمل در مؤفقت؛ رسیدن به کامیابی، توفیق رستگاری است.

۱-۳. طلبه

جمع طالب، از ریشه طلب به معنای خواستن و در پی چیزی بودن از جمله دانش است و از این‌رو به جویندگان علم؛ طلاب گفته می‌شود.^۶ طلبه نیز جمع طالب است ولی در کاربرد فارسی در معنای مفرد و به معنای محصل و دانشجوی علوم دینی به کار می‌رود و به صورت طلاب جمع بسته می‌شود.^۷ طالب علم، محصل و تحصیل کننده شاگرد مدرسه، شاگرد مکتبی از دیگر معانی است که در ذیل معنای واژه طلاب آمده است.^۸ و در اصطلاح رایج، کسی است که در مدارس دینی و حوزه‌های علمیه، مشغول فراگیری علوم اسلامی است.^۹

۱. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱، ص ۱۶۸.

۲. هوشیار، اصول آموزش و پرورش، ص ۳۵.

۳. دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ج ۲، ص ۲۸۵۹.

۴. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۰، ص ۳۰۳.

۵. کیهانیا، راز مؤفقت در زندگی، ص ۴۰.

۶. مصطفی و دیگران، المعجم الوسیط، ج ۲، ص ۵۶۱.

۷. دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ج ۹، ص ۱۳۶۶۷.

۸. نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۳، ص ۲۲۵۳.

۹. انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ج ۵، ص ۴۸۹۵.

۲. جایگاه و اهمیت طلبگی از منظر دین اسلام

اهداف ارسال انبیاء الهی، هدایت انسان‌ها به سوی سعادت و قرب به خداست. بنابر گزارش‌های تاریخی، پیامبر(صلی الله علیه و آله) برای هدایت و تربیت مسلمانان علاوه بر اقدام شخصی با تربیت و ارسال برخی مسلمانان به دیگر مناطق به این مهم جامع عمل می‌پوشاندند.^۱ روش ائمه اطهار(علیهم السلام) که بعد از پیامبر(صلی الله علیه و آله) عهده‌دار هدایت مردم بودند به همین صورت بوده است. به ویژه امام صادق (علیه السلام) که شاگردان خود را به سمت اجتهاد سوق می‌دادند تا در مناطق گوناگون جهان اسلام و در هنگام عدم دسترسی مردم به پیشوایان دین به تعلیم و تربیت و هدایت مردم بپردازند.^۲

امام صادق (علیه السلام) در جواب برخی شیعیان که از امام سؤال پرسیدند: هنگامی که سؤالی برای ما پیش آمد به چه کسی مراجعه کنیم امام فرمودند؛ چرا به محمد بن مسلم ثقفی مراجعه نمی‌کنید که او نزد پدر محترم بود و از او حدیث شنیده است.^۳

در زمان امام صادق (علیه السلام) شاگردان بسیاری برای استفاده از محضر آن حضرت از مناطق گوناگون رهسپار مدینه می‌شدند و پس از فراگیری علم به مناطق خود بر می‌گشتند.^۴ پس از رحلت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و غیبت آخرین وصی او؛ امام عصر (عج الله تعالی و فرجه الشریف) این مسئولیت خطیر نیاز به متولی دارد. از این صنف، عالمان و روحانیان دین هستند.^۵ عالمان دین وارثان و جانشینان پیامبر هستند.^۶ در سوره توبه آیه نفر به این امر اشاره دارد: «وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْ لَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ؛ شایسته نیست مؤمنان همگی به سوی میدان جهاد کوچ کنند؛ چرا از هر گروهی از آنان، طایفه‌ای کوچ نمی‌کند تا طایفه‌ای در مدینه بماند، که در

^۱. طبری، تاریخ طبری، ص ۱۲۵۸.

^۲. طوسی، اختیار معرفه الرجال رجال، ج ۱، ص ۳۴۶.

^۳. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۸، ص ۱۰۵.

^۴. طوسی اختیار معرفه الرجال رجال، ج ۱، ص ۳۹۱.

^۵. عالم زاده نوری، رسم طلبگی، ص ۲۵.

^۶. کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۳۴.

۳-۵. استقامت

یکی دیگر از عوامل مؤفقیت طلبه، شکیبایی و استقامت در راه علم آموزی و کسب کمالات اخلاقی و معنوی است. مسیر طلبگی مسیر استمرار راه انبیاست. پیامبران الهی در راه انجام وظیفه خود مشکلات فراوانی تحمل کردند ولی هیچگاه تراکم این مشکلات آنان را از میدان بیرون نکرد. روحانیت که میراث دار رسالت انبیاء است باید از ابتدا آماده همه این مشکلات باشد از ابتدای پیدایش بشر در دالان ممتد تاریخ، دو جبهه حق و باطل در تقابل مستمر بودند. تقابل هابیل و قابیل، موسی و فرعون، ابراهیم و نمرود. انسان باید میان این دو، جایگاه خود را به صراحت معین کند. طلبه باید در راه حمایت از حقیقت‌ها و ارزش‌ها، آماده تحمل انواع مشکلات و بلاها باشد. و در برابر آن‌ها پایداری و استقامت ورزد.^۱ در قرآن کریم روی استقامت تأکید فراوان شده است از جمله «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ؛ فرشتگان بر آنان که گفتند: پروردگار ما خداوند است سپس پایداری کردند فرود می‌آیند که نهراسید و اندوهناک نباشید و شما را به بهشتی که وعده می‌دادند مژده باد.»^۲ یا در جای دیگر می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ؛ آنان که گفتند پروردگار ما خداوند است سپس پایداری کردند نه بیمی خواهند داشت و نه اندوهگین می‌گردند.»^۳

در این آیات همانگونه که می‌بینیم مؤمنان بعد از ایمان به خداوند و شهادت به حقانیت او بر این اعتقاد خود استقامت ورزیدند و منحرف نشدند. یعنی برای رسیدن به هدف و آرزوی خود که رضایتمندی خداست استقامت ورزیدند. به همین جهت خداوند از پیامبر می‌خواهد که در دعوت خود پایداری و استقامت داشته باشد و از هواهای مردم پیروی نکند: «وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ.»^۴ همچنین در آیه دیگر می‌فرماید: «وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ؛ شکیبایی کن و شکیبایی تو فقط برای خدا و به

۱. علی محمدی، اخلاق و آداب طلبگی، ص ۳۳.

۲. فصلت: آیه ۳۰.

۳. احقاف: آیه ۱۴.

۴. شوری: آیه ۱۵.

توفیق خدا باشد؛ و به خاطر کارهای آن‌ها، اندوهگین و دلسرد مشو؛ و از توطئه‌های آن‌ها، در تنگنا قرار مگیر.^۱

علاوه بر قرآن کریم، در روایات نیز بر استقامت تأکید شده است. آنجا که امام علی (علیه السلام) در این باره فرمودند: «قوی‌ترین دشمن سختی‌ها، صبر و شکیبائی است.»^۲ یا در جای دیگر از امام صادق (علیه السلام) چنین آمده است: «کسی که شکیبایی کند و آن را به حساب خدا بگذارد، از دنیا بیرون نمی‌رود تا خداوند چشمش را با شکست دشمنانش روشن کند، علاوه بر پاداش‌هایی که برای آخرت او ذخیره خواهد کرد.»^۳

بنابراین پشته‌ها همه برنامه‌های سازنده فردی و اجتماعی صبر و استقامت است. استقامت راه موفقیت و خوشبختی است کسی که استقامت نداشته باشد روی سعادت و خوشبختی را نخواهد دید؛ زیرا هیچ مقصود و هدف با ارزشی بدون تحمل رنج نصیب کسی نمی‌شود.^۴

۱. نحل: آیه ۱۲۷.

۲. تمیمی آمدی، تصنیف غررالحکم، ص ۲۸۲، ح ۶۲۷۵.

۳. کلینی، اصول کافی، ج ۳، ص ۱۴۲.

۴. خانی، راهکارهای کسب موفقیت از منظر قرآن، ص ۸۳.

نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر با عنوان اصول مؤفقیت در طلبگی از منظر اسلام به رشته تحریر درآمده است. پرداختن به این موضوع به این دلیل اهمیت دارد که طلبه امروز رهبر دینی و پیشوای فکری جامعه است؛ الگو و در مرکز توجه مردم می‌باشد. چنین به نظر می‌رسد مؤفقیت در طلبگی اصول و ملاک‌هایی در آیات و روایات دارا است. نتایج به دست آمده از این تحقیق به قرار زیر است.

انبیا و اولیاء الهی اسوه و الگوی طلبه می‌باشند. با توجه به آیات و روایات آراسته به فضایی بوده‌اند چنانکه خود اگر به خصلت یا اصولی سفارش می‌کردند نخست خود بدان جامه عمل پوشانده‌اند. طلبه نیز هم صنف آنان بوده و در مسیر طلبگی آنان را سرمشق و الگوی خود قرار می‌دهد. از جمله اصول اولیه و مهم برای مؤفقیت در طلبگی که از آیات و روایات استخراج شده اخلاص می‌باشد که ملاک و معیار اعمال طلبه و شرط قبولی عمل او است. دومین اصل در مؤفقیت یه طلبه، تواضع و فروتنی است که منجر می‌گردد طلبه خود بزرگ بین و متکبر نباشد. سومین اصل، نرم خویی و ملایمت در گفتار است که باعث جلب مردم به سمت طلبه می‌گردد تا بتواند وظیفه تعلیم و هدایت مردم را به خوبی انجام دهد. و اصول دیگری که در مؤفقیت طلبگی بیان شد، شجاعت است. شجاعت در امر طلبگی باعث می‌شود از کسی جز خدا نترسد و تهدید دیگران در او اثر نکند و با اصل استقامت بتواند در راه دین ثابت قدم باشد تا این اصول در مسیر طلبگی به مؤفقیت برسد و در عمل و رفتار خود به کار بندد.

فهرست منابع

- قران کریم، انصاریان، حسین، تهران، ۱۳۹۶ هـ.ش.
۱. ابن منظور، محمد بن مکرم بن علی، **لسان العرب**، بیروت، دارصادر، چاپ اول، ۱۴۱۴ هـ.ق.
 ۲. انوری، حسن، **فرهنگ بزرگ سخن**، تهران، انتشارات سخن، چاپ اول، ۱۳۸۱ هـ.ش.
 ۳. تحریری، محمد باقر، **شرح حدیث عنوان بصری**، تهران، سبحان، چاپ سوم، ۱۳۹۰ هـ.ش.
 ۴. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، **تصنیف غرالحکم و دررالکلم**، مصطفی درایتی، مشهد، الجواد، چاپ اول، ۱۳۸۱ هـ.ش.
 ۵. حرانی، حسن بن علی، **تحف العقول**، قم، دارالحديث، چاپ پنجم، ۱۳۹۳ هـ.ش.
 ۶. حر عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۹۹ هـ.ش.
 ۷. حسینی، سید مرتضی، **اخلاق تبلیغ در سیره رسول خدا**، قم، انتشارات مرکز جهانی علوم اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۳ هـ.ش.
 ۸. خراسانی، لطف الله، **"نقش ابعاد اخلاقی در بهسازی تبلیغ"**، مطالعات اخلاق کاربردی، ش ۲۹، ۱۳۹۷ هـ.ش.
 ۹. دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه دهخدا**، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۷، هـ.ش.
 ۱۰. راسل، روح الله، **منشور طلبگی**، مرکز قرآن و عترت حوزه‌های علمیه، قم، چاپ اول، ۱۳۹۰ هـ.ش.
 ۱۱. شم آبادی، احمد، بهشتی، سعید، **"صفات ویژگی‌های تربیتی مبلغان از منظر قرآن کریم"**، پژوهشنامه تربیت تبلیغی، ش ۴۳، ۱۳۹۳ هـ.ش.
 ۱۲. طبری، محمد بن جریر، **تاریخ طبری**، ابوالقاسم پاینده، تهران، اساطیر، چاپ اول، ۱۳۷۵ هـ.ش.
 ۱۳. عالم زاده نوری، محمد، **رسم طلبگی**، قم، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، چاپ چهارم، ۱۳۹۶ هـ.ش.
 ۱۴. علی محمدی، کاظم، **اخلاق و آداب طلبگی**، قم، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، چاپ چهارم، ۱۳۹۸ هـ.ش.
 ۱۵. فراهید، خلیل بن احمد، **العین**، قم، مؤسسه دارالهجره، چاپ دوم، ۱۴۰۹ هـ.ق.
 ۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، تهران، مؤسسه الوفا، چاپ اول، ۱۳۸۲ هـ.ش.

۱۷. کیهانیا، اصغر، **راز موفقیت در زندگی**، تهران، مادر، چاپ اول، ۱۳۸۲ هـ.ش.
۱۸. متقی هندی، علی بن حسام الدین، **کنز العمال**، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ اول، ۲۱۰ م.
۱۹. مصطفی و دیگران، **معجم الوسیط**، تهران، پژوهان، چاپ ششم، ۱۳۸۳ هـ.ش.
۲۰. مجلسی، محمدباقر، **بحار الأنوار**، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ پنجم، ۱۴۰۳ هـ.ق.
۲۱. محمد رضا خانی، محبوبه، **راهکارهای موفقیت از منظر قرآن**، دانشکده علوم قرآنی، قم، چاپ اول، ۱۳۹۱ هـ.ش.
۲۲. محمدی ری شهری، محمد، **تبلیغ در قرآن و حدیث**، قم، مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، چاپ اول، ۱۳۸۷ هـ.ش.
۲۳. موسوی خمینی، روح الله، **جهاد اکبر**، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ سوم، ۱۳۷۳ هـ.ش.
۲۴. ناجی، محمد رضا، **شرائط موفقیت تبلیغ**، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۰ هـ.ش.
۲۵. نفیسی، علی اکبر، **فرهنگ نفیسی**، تهران، خیام، چاپ اول، بی تا.
۲۶. هاشمی شاهرودی، محمود، **فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت**، قم، مؤسسه دایرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت، چاپ دوم، ۱۳۸۲ هـ.ش.
۲۷. هوشیار، محمد باقر، **اصول آموزش و پرورش**، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۳۵ هـ.ش.